К С(Чув)
И87

Николай Исмуков

33276-чув

Кăсăя

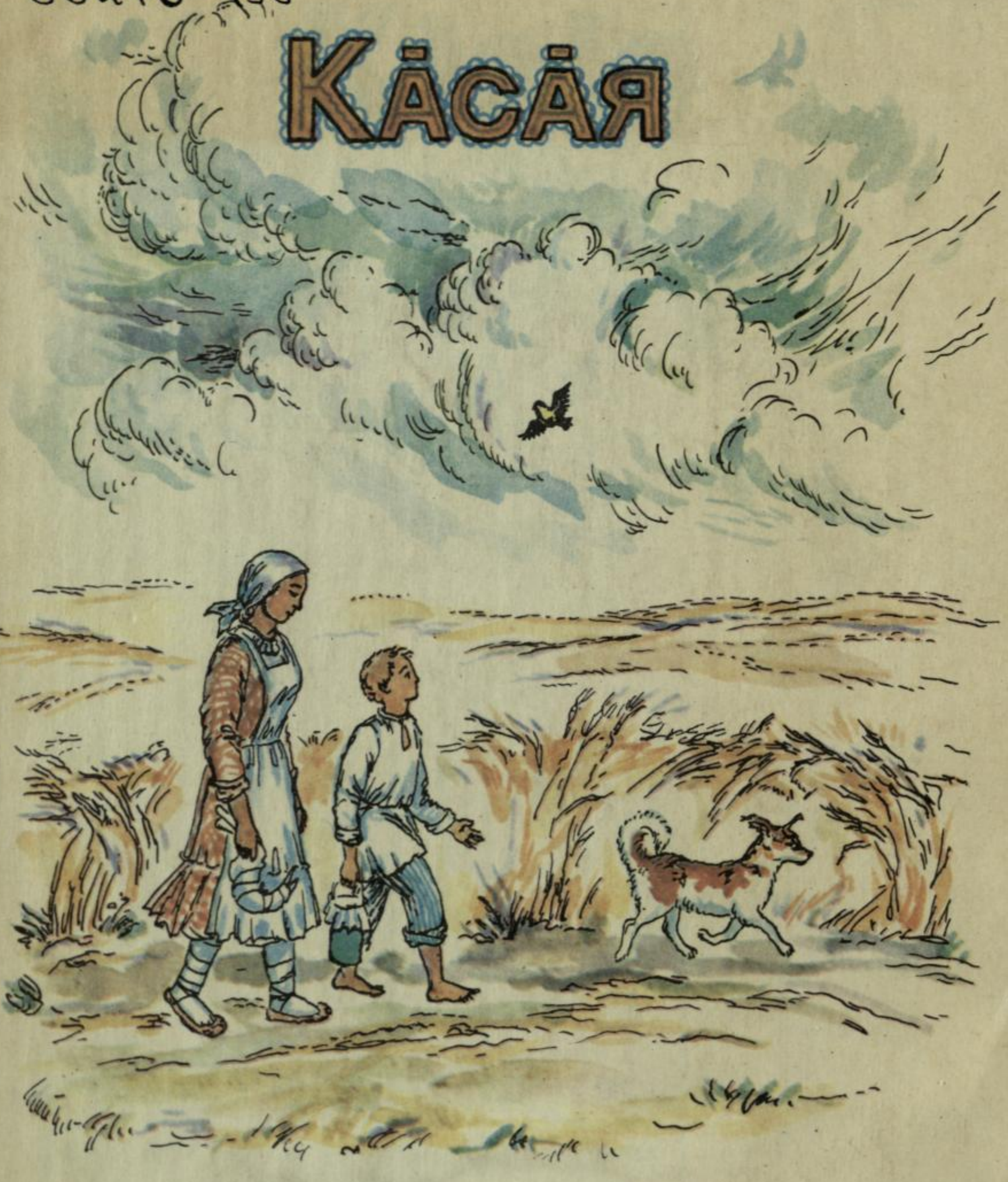

Национальная библиотека ЧР
4-033276

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ
обозначенного здесь срока

кф К С(Чув) И87

Николай Исмуков

Кăсăя

Поэма
Сăвăсем

Шупашкар
Чăваш кĕнеке издательстви
1991

ББК 85 Чув 7-5
И 85

33276-чув

Чувашская
Республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. М. Горького

Исмуков Н. А.
И 85 Кӑсӑя: Поэмӑпа сӑвӑсем.— Шупашкар: Чӑваш кӗнеке изд-ви, 1991.—48 с.

Ку кӗнекене пултаруллӑ сӑвӑҫӑн вӑтам ҫулсенчи шкул ачисем валли ҫырнӑ сӑввисене кӗртнӗ.

ПРОВЕРЕНО
2010

ББК 84 Чув 7-5

И $\frac{4803710202-094}{М\ 136\ (03)-91}$ 64—91

ISBN 5-7670-0470-6

© Чӑваш кӗнеке издательстви, 1991 ҫ.

Иртнĕ кун асилӳре пурăнать.

Араб халăх сăмахлăхĕнчен

КĂСĂЯ

Поэма

I

Эс манран мĕскер ыйтасшăн,
Мĕн каласшăн, кăсăя?
Шак шаккатăн, ачапча пек,
Пирĕн сăрлă кусуя.

Айккăн-майккăн пăхкалатăн,
Сиккелетĕн, хĕпĕртен.
Хăнана кĕрес килмест-и? —
Алăк уçăп, кĕр пӳрте.

Эс пĕлетĕн, тараватă эп
Кайăк-кĕшĕк таврашне.
Тĕпретсе ак парăп çăкăр,
Хурăп кăшт тата ашне.

Çын тени пуранмалла-çке
Çутçанталăкпа тату.
Çи-ха, çи эс, кăсăяçăм,
Тутлă пултăр апату.

Эсĕ çинĕ чух хуллен çеç
Пăрахам та ал ĕçне
Ӳкерсе илем сана эп
Сăркăчпа шур хут çине.

II Пуçăнта тутар парни-ши —
Хура пархăт тюбетей?
Чалăшрах лартсан, сана вăл
Килĕшет-çке питĕ те.

Анатъен сăхманĕ майлă
Тĕрĕллĕ çунаттусем.
Туриен хĕрĕсенни пек
Тăла сырнă урусем.

Пĕсехӳ сан — сарă-сарă
Çуллахи сар хĕвелтен.
Юрруна çурхи тумламăн
Сассинчен ӳкернĕ, тен...

Савăнсах савăннăран-и
Е кăштах хăв шухăран
Чи те чи тесе илетĕн,
Шăхăратăн хушăран.

Ан çухат эс, кайăк тусăм,
Лайăх кăмăл еккине.
Эпĕ те вара кăшт илĕп
Санăн чĕвĕл чĕлхӳне.

Ак каллех шак-шак шаккатăн
Эсĕ ман чӳречене.
Чим-ха, чим! Мĕн-ма сасартăк
Шарт сиктертĕн чĕрене?

Асилӳ вĕл вĕçрĕ, ларчĕ
Çывăхри хурăнлăха.
Хурăн тăрринчен пăхам-и
Хурлăрах ачалăха?

Ун чухне те çав хĕвелччĕ,
Çак тавралăх, çак вăрман.
Ӳлăм витнĕ кил-çуртсем те
Халиччен асран кайман.

Чӳрече çине сив хĕлĕ
Чăнласах-ши е юри
Пит илемлĕн ӳкеретчĕ
Хĕр тĕрри, автан хӳри.

Çил-тăман çавăрттаратчĕ
Арманти пек, ай тур-тур.
Çук çав, шурă çăнăх марччĕ —
Пăтранатчĕ шурă юр.

III Ӑашкӑрсем ялах кӗретчӗҫ
Ҫавӑн пек тӑманлӑ каҫ.
Хӑраса, тен, тӗршӗнетчӗ
Тӗкме ҫумӗн катӑркас.

Эп вара имшер чӗпкуҫӗн
Мӗлтӗр-мӗлтӗр ҫутипе
«Буря мглою небо кроет»
Вӗренеттӗм ҫӗрӗпе.

Пӗринче ҫапла тӑманлӑ
Ӑаҫ кукленнӗччӗ анчах —
Ӑусуйран шак-шак шаккарӗ
Ман ҫулхи ырхан ача.

IV Аллинче патакчӗ унӑн,
Саплӑк-саплӑк пир хутаҫ.
Тумтиррийӗ тумтир марччӗ
Ҫӳремешкӗн хӗл хута.

«Пуҫтарса ҫӳретӗп те эп —
Памӑр-ши мӗн те пулсан?» —
Терӗ ҫав ача ват ҫын пек,
Хӑй ҫине хӗрес хурса.

Ӑаҫ енне епле-ха кӗртмӗн
Ҫулҫӳрен ҫынна киле?
Йӑлисем те пирӗн лайӑх,
Ӑӑмӑл та ӗлӗкхиллех.

Эй-ҫей-ей, тĕнче ачийĕ,
Эй, хĕрхӳ кунҫул пепки,
Сахал мар ун чух ҫӳретчĕ,
Тăлăхскерĕм, сан пекки.

Авăс пуслăх пек тиеннĕ
Йывăрлăх пуҫсем ҫине —
Авнă, хуҫнă, муталанă
Вăрҫă хыҫҫăнхисене.

V «Хăҫанччен ҫапла хĕн-хурлăх
Чăтмалла-ши ҫакнашкал?
Ирт-ха, мĕскĕн, ҫăкăр ҫук та,
Пур чĕре сури — яшка.

Ак тĕпленĕ шур кăҫатă —
Ашă кăмака ҫинчен.
Хĕл хута ăҫта каятăн? —
Пурăн кун ҫаврăниччен», —

Ҫаплалла хуллен пупленĕн
Ман аннеҫĕм пĕр кана
Лăпкаса апатлантарчĕ
Пĕчĕк ыйткалакана.

Вăрҫăн тӳрленми суранĕ,
Халь те умăмра тăран.
Мĕншĕн кăшт та манăҫмастăн,
Мĕншĕн халĕ те суран?

Тен, шăпи пўкле ун тухрĕ? —
Ҫам пĕлет ăна?.. Анчах
Нумаях пурăнаймарĕ
Ҫав ыйткалакан ача.

Ӳпкине илтернĕ терĕҫ,
Ҫуккă терĕҫ сиплеме.
Эй, мĕн чухлĕ эп ун хыҫҫăн
Ылханман пуль вилĕме!

Хам айван ăспа шутлаттăм
Кунĕн-ҫĕрĕн миҫе хут:
Ма килмен пирĕн пата вăл
Маларах кăшт пĕрех хут.

VI Икҫĕр киллĕ, виҫҫĕр киллĕ
Ялсене ҫите-ҫите,
Тупăнман-шим ман анне пек
Ырă кăмăллă этем?

Теприсем, ав, айĕн-ҫийĕн
Ҫавăрттарнă чух тăман
Пирĕн пек ҫăкăр-тăварсăр,
Вутă-шанкăсăр тăман...

Ҫынпа ҫын пурăнмалла-ҫке
Йывăр чух тата тату.
...Ҫи-ха, ҫи эс, кăсăяҫăм,
Тутлă пултăр апату.

Уй-хирсем те, вăрмансем те
Çулсерен юрпа тулсан,
Вĕл вĕçсе кил ман пата эс,
Ача чунĕ пек пулса.

VII Қамăн чунĕ хĕпĕртемĕ
Шурă çĕлĕклĕ сăртсен
Тăррисем хуралнăçемĕн
Çуркунне килсе çитсен.

Çутçанталăкăн рехечĕ
Ма хитре-ши ытлашши?
Пирĕн пĕчĕк пахчара та
Пуçланать хĕвел ташши.

Қăчăкă тухсан, сар чĕнтĕр
Тутăр пек çырма хĕрри.
Пăчăкă хăйранă евĕр
Савăк кăсăя юрри.

Юнтапа енче тĕл-тĕллĕн
Юр кайса пĕтмен хирсем
Мĕншĕн манăн саплăк-саплăк
Қив сăхманăм пек вĕсем?

Çу кунне тухсан пĕр хушă
Савăнатпăр та, анчах
Лутака сĕтел те пушă,
Тĕпсакай та пуш-пушах.

Ирĕксĕр вара каятăн
Ķăнтăрла-и е çĕрле
Çĕрнĕ çĕрулми пухмашкăн
Аслисемпеле пĕрле.

VIII Ķарта айĕн чăкăт курăк,
Тĕкме çумĕн вĕлтĕрен
Ун чухне пире, тăванăм,
Çăлнă мар-и вилĕмрен?

Çаплалла, терте пăхмасăр,
Пăхăнмасăр чир-чĕре,
Урамри ӳсентăран пек
Ӳснĕ эпĕр тĕнчере.

Пыл та çу пулаймасан та,
Ман ачалăхăм умра
Хам вылянӑ шур тетте пек
Ĕмĕр юлчĕ асăмра.

IX Çуркунне ытла вăтанчăк:
Шăнкăр-шăнкăр шывĕпе
Вăрмана кĕрсе пытанчĕ
Аслă улăх çумĕпе.

Ķам ăнланнă каламасăр
Çиччĕри ача чунне?
Выляса тăранаймасăр
Иртрĕ кайрĕ çуркунне.

Пушă уйăх, Ака уйăх,
Çу та, Утă та, Çĕртме...
Ма чакса пырать çут уйăх?
Тен, каллех тулса çитме?..

Акă çивĕчĕ Çурла та
Ќасса тухрĕ вăхăта.
Сăхманпа ăна хупла та
Илсе ан вырма кунта.

Ĕмĕр çĕнĕ, ĕмĕр кивĕ
Ĕç юрри, мĕн каласси...
Янăратрĕ хурçă кĕвĕ
Тайлăк тимĕрçĕ лаççи.

Тин те тин! Хĕрарăм вату
Çурлине шăллаттарать.
Тен, паян ман кăсăя та
Юррине улăштарать...

Тин те тин! Нухрат ўкернĕн
Сас тăкать вăл вăрмана.
Çу кĕвелĕкне кĕвернĕ —
Тухмалла халь вырмана.

Х Хĕвелпе тан вăранатпăр
Пыл пек тутлă ыйхăран.
Çўçенсе вара танккатпăр
Сывлăм тăрăх çаруран.

Парр та парр! вĕçет саркайăк
Пĕчĕк çул ик айккипе.
Ĕнтĕ пурнăç пытăр лайăх
Хăйĕн çулĕн еккипе.

Сулахай енче — мăн улăх,
Сылтăмра — çап-çут Пăла.
Çитмен пурăнăç та тулăх
Анне пур-тăк манпала.

XI Хăй каçалăкне тирпейлĕн
Пăхса илчĕ те анне
Сар çеçке çине тӳнтерлĕн
Сарчĕ сарă саппунне.

Куклене çĕре чуптурĕ,
Тем каларĕ кĕвĕлле.
Çурлипе çур кăшăл турĕ,
Çавăрса сар хĕвелле.

Майĕпен эп тавçăратăп:
Сарă çăкăр — çур хĕвел.
Тен, вăл, тен, вăл çавăнпа та
Ăшăтать чуна, хĕве?

Ахаль мар ăна пӳкленĕ
Шупкарах сурпан çине,
Шăрччануй çиппе тĕрленĕ
Сылтăмри кĕтессине.

Эй, йăли-йĕрки чăвашăн,—
Манаймасть хăй авалне:
Сăмахпах вăл çавăрасшăн
Çутçанталăк кăмăлне.

XII «Мĕн çĕрме пуян та мăнтăр
Тăп-тăваткăл тĕнчере?
— Çĕр-Анне пуян та мăнтăр,—
Ĕрехмет Аннемĕре.

Мĕн пит кăмăллă та ырă
Тăп-тăваткăл тĕнчере?
— Сар Хĕвел-Аттемĕр ырă,—
Ĕрехмет Аттемĕре.

Ан çиллентĕр Çĕр, ан мантăр
Пирĕн пек хресченсене.
Ķăçалхи пек тырă ăнтăр
Тата тепĕр çулхине.

Çут Хĕвел ан тĕксĕмлентĕр
Янкăр тăрă тӳпере.
Ырлăх-сывлăх парнелетĕр
Ӳркенменсене — пире.

Çутçанталăк памасассăн
Тырра кирлĕ пек куна,
Ларас çук эпир йăвашшăн,
Ассăн сывласа кăна.

Астусам: тăрсассăн шăрăх,
Çĕтĕк çăпата çине
Турăшна лартса кас тăрăх
Сĕтĕрсе çӳренине.

Пăхаттир картне хумалăх
Пулмасассăн та питех,
Пур-ха пирĕн пăхăнманлăх,
Пур виçеллĕ тивĕç те.

Çук тесе пуçа усмастпăр,
Кĕлмĕç пек, Çĕр тĕпнелле,
Пур тесе пуçа хумастпăр
Аслă Хĕвелтен çӳле».

Çаплалла чӳк-кĕлĕ тунăн,
Вĕçлесе хăй сăмахне,
Ман анне хуçа пек сумлăн
Пуçăнать каçалăкне.

Пурнăçпа пĕрле сыхланнă
Ĕлĕкхи чăваш чӳкне
Ачапча мĕскер ăнланнă,
Мĕн чухланă ун чухне?

Пурпĕрех вырма тухаслăх
Вăхăта, аннеçĕм пек,
Чи хисеплĕ те чи аслă
Ĕç тесе шутлатăп эп.

XIII

Çирĕм утăмлă каçалăк —
Йӳç Шăхаль çырми таран!
Çирĕм кун ытла вырмалăх
Çитĕ ку тесе тăран.

Кус хăрать те — алă паттăр,
Хăрамасть иккен ĕçрен.
Шикленсе-туса тăмастпăр
Кушăркană пиçенрен.

Вырмалла васкавлăн, хăвăрт
Тыр тĕшши тăкăниччен.
Кăчăрт-кăчăрт, кăчăрт-кăчăрт
Хир юрлать пек мĕн каçчен.

Тусанпа кăштах хуралнă
Аçлăк хунă пир кĕпе,
Пăлана чиксе кăларнăн,
Çурăм тăрăх йĕп-йĕпе.

Çăкăр, çăкăр! Ӳркенмесĕр
Пуç тавра шухăшласан,
Тен, тата та тутлă эсĕ
Тарпала тăварлансан?

XIV

Çынпа тан тапса çыхатпăр
Хамăр пысăкăш кĕлте:
Пултăр тетпĕр тутлă, капăр
Çавра çăкăр тĕпелте.

Кĕрхинчен хумашкăн меллĕ
Тăп-тăваткăл сар сурат.
Çуртринчен вара хĕвеллĕ
Çӳл çĕмел тума юрать.

Сĕлĕрен çĕклетпĕр селĕм
Қăтра пуçлă «майрапуç»:
Ĕлĕкрен раштав кĕселĕ
Қăмăллана Арапуç.

Авăтма пуçлать те карăш,
Шăпланать сар путене.
Пришвин савнă сулхăн варкăш
Уçăлтарчĕ кăшт тинех.

Пӳрнеске пек пĕчĕк кайăк,
Вĕрентсе е шӳтлесе,
Юррине тăсать пĕр майлăн —
Итлесемĕр тимлесе:

«Ĕçле, ĕçле, ĕçле — çи,
Ĕçлемесен — хывăх çи».

Ĕнтĕ тулнă еккĕм кăмăл:
Пухса кĕртнĕ тырпула!
Йытпыршийĕ сăрнă хăмăл
Тĕлĕ-тĕлĕпе ула.

Хӳмесем çине тăратнă
Пуса-кантăр си те си.

Ывçăн-ывçăн ясмăк сапнăн
Ун çинче вĕçет çерçи.

Ку — кĕрхи уяв кĕрлевĕ.
Кайăк-кĕшĕк, хĕпĕрте —
Кăсăя сар çиçĕм евĕр
Вĕлт те вĕлт вĕçсе иртет.

XV Эп илтсеччĕ пĕр чӳклевçĕ
Каласа кăтартнине:
Ырă çын вилсен, ун ĕçĕ
Ĕмĕрех упраннине.

Пурăнмасăр юлнă кунĕ
Çынсенче пурăннине,
Чĕринчен тухсассăн чунĕ,
Кайăк пулнă тенине.

Ват çынна çак калаçушăн
Ан вăрçсамăр. Ку — суя.
Пурпĕрех ман вилнĕ тусăн
Чунĕ пултăр кăсăя.

XVI Халь ман ĕçĕм, кăсăяçăм,
Шухăша сăвăласси.
Асилсен сана пĕр асăм,
Пулмĕ тетĕп ытлашши.

33276-чув
Чувашская
Республиканская

Мӗн эс пит асӑрхануллӑ?
Хӑрамашкӑн кирлӗ мар —
Чӳрече ҫине хӑюллӑн
Хам юлташ пек кил те лар.

Хӑналам сана — ак сахӑр,
Чӗлхӳне ҫӑтса яран.
Акӑ тутлӑ-тутлӑ ҫӑкӑр
Кӑҫалхи ҫӗн тырӑран.

Ан тусам мана эс айӑп,—
Пӗлӗп-ши ӑста ӗҫне?
Эсӗ ҫинӗ чух сана эп
Лартӑп кӑранташ вӗҫне.

Тӑхӑнтартӑп ак алхапӑл
Хура пархӑт тюбетей.
Чалӑшрах лартсан, сана вӑл
Килӗшет-ҫке питӗ те.

Уруна тӑла сыртарӑп —
Шӑнмалла ан пултӑр тек.
Ҫу валли тата тыттарӑп
Симӗс тӗрӗллӗ итэк*.

Хурапа туртса хуратӑп
Ҫивчӗ ҫунатту вӗҫне...
Хут ҫинче сана хӑварӑп
Ӗмӗр-ӗмӗрлӗх вӗҫме.

---

* Итэк — качака тирӗнчен ҫӗлетнӗ ҫӑмӑл пушмак.

ÇĂЛТĂР КУÇЛĂ ЧЕЧЕКСЕМ

Е çут çăлтăр, пĕр ӳксен,
Хăпармарĕ урăхран —
Çăлтăр куçлă чечексем
Шăтса тухнă улăхра.

Пирĕн кӳршĕ хĕрачи
Пăхса иртнĕ-ши кунтан —
Кăн-кăвак чечек ани
Улăх çумĕн манпа тан.

Шур чечек лаппи-лаппи,
Таптас марччĕ утнăçем.
Тен, вĕсем Нарспи аппин
Çуса хунă тутрисем?..

ÇĔНĔ КУН ИЛЕМĔ

Тин кăна тавралăх шăпчĕ,
Çил те çукчĕ тин кăна,—
Шăхăрса та ячĕ шăпчăк,
Йыхăрса килес куна.

Шурăмпуç — пĕветнĕ енчĕк —
Шупкалса ĕлкĕриччен
Сарă кайăк пек çĕкленчĕ
Сар хĕвел сăрт хысĕнчен.

Юратса пăхса илетĕн:
Сывлăмпа çиçен хирте
Шенкер куçлă симĕс йĕтĕн
Картинкка пекех хитре.

Пăла çумĕн аслă улăх,
Çăкасарĕ çеçкере.
Сан пекки, ман ялăм, урăх
Çук та пулĕ тĕнчере.

Çĕнĕ кун илемĕ анчĕ
Куçкĕски пек çут кӳлле.
Шăпчăк майĕпен шăпланчĕ,
Çил те чарăнчĕ хуллен.

ÇУРХИ ТĔНЧЕ

Хĕвел куçа йăмăхтарать:
Пайăркисем ытла та каскăн.
Аппа пир тăрăхĕ сарать
Шур юр пек шур чаршав
тумашкăн.

Ула кушак пек, çул ула.
Хуралчĕ Арапуç кĕперĕ.
Хуракăш çулĕ пек юлать
Сукмак, хир урлă хывнăскерĕ.

Пĕр ăшăтать, пĕр сивĕтет
Çурхи çанталăк — йăлăнтармăш.
Анчах ман чунăм хĕпĕртет:
Хĕртет хĕвел — çу кунĕн амăш.

Çак ирĕклĕ çурхи тĕнче
Улăштарать пек хамăра та,—
Эп пĕчĕк аслăк тăрринчен
Мĕнпур çут тĕнчене куратăп.

ХĔВЕЛ АНСАН

Сарă кунăн чапĕ —
Сар хĕвел ансан,
Хутланса, ача пек,
Çывăрать тюльпан.

Выляса пĕр касă
Ывăннă тĕнче
Анаслать пек каçăн
Ăшă хĕвĕнче.

Шур уйран пек шурăх
Тĕтрепе шурса
Çывăрать мăн улăх,
Çывăрать шур сад.

ПĔЧĔК ӲКЕРЧĔК

Çурхи хаваслă шăв-шавра
Йăмра хайларĕ çĕнĕ юрă.
Çул хĕрринчи юханшывра
Хĕвел çап-çутă тĕрĕ турĕ.

Çур хăнисем хавасланса
Вĕçсе килеççĕ ушкăн-ушкăн.
Карта çинче асапланса
Çырать, ав, сăвă пĕчĕк Пушкин.

ИРХИНЕ

Ылтӑн кайӑк чӗппи пек хӗвел
Ҫунатне сарса тухрӗ хаваслӑн.
Ҫулҫӑ айӗн ҫупкамлӑ кӗтмел
Хӗрелсе йӑл-йӑл кулчӗ сӑпайлӑн.

Чӗтренсе кӑвак пурҫӑн мӗлке
Хурӑнсен хыҫне вӑрттӑн пытанчӗ.
Сывлӑмпа питне ҫунӑ ёлккен
Чечексем, ай, ытла та вӑтанчӑк.

Ҫил сикет йывӑҫран йывӑҫа,
Сикнӗ майӑн шевле тӑкӑнать те —
Пӗр чарусӑр пакша савнӑҫа
Вӑрман тӑрӑх ҫаплах кустарать
пек.

КӖР ПАСАРӖ

Кӗрхи чечек, йӑмра эрешӗ,
Пӗрӗхтерсе пылне сапсан,
Хӗлле валли апат илесшӗн
Сӗрлет, кӗшӗлтетет сӑпса.

Сап-сар хӗвел чӗппи пек сарӑ
Пыл хурчӗ пӑрахман ӗҫе.
Кӗрлет кунта та кӗр пасарӗ,
Мухтать ҫу панӑ ҫимӗҫе.

КĔРХИ ИЛЕМ

Мăн улăхра кĕтӳçĕ
Кĕтӳ кĕтсе çӳрет.
Кĕр кунĕсем килӳçĕн
Çĕн сăн кĕрет çĕре.

Хирте кивелнĕ хăмăл
Çилпе тем пуплешет.
Асаилӳллĕ кăмăл
Хама та килĕшет.

Таçта упаленеççĕ
Кĕрхи ват пĕлĕтсем.
Кичем-çке пĕчĕкçеççĕ
Сар чечексем пĕтсен.

Малтан, сап-сар сăмсаллă
Чĕкеç чĕппи пекех,
Пилеш çулçи салхуллăн
Çĕре вĕçсе ӳкет,

Вара, тăм ӳкнĕ хыççăн,
Хĕвеллĕ ирхине
Шур хурăн ывçăн-ывçăн
Сапать çулçисене.

Қалхус кĕлечĕ çийĕн
Йăваланса пĕр си,
Вир уйăраççĕ тейĕн,
Кĕшĕлтетет çерçи.

Эй, чĕрĕ çутçанталăк,
Эй, тĕк тăман тĕнче!
Қашни хăй евĕр савăк,
Хитре вăхăтĕнче.

СĂРТСЕМ

Çĕрпӳ енчи хысак сăртсем —
Тăп чаранна çĕр хумĕсем,
Пăхсассăн, шухăша яратăр:

Е утса тухнă çулсене,
Е вăйпитти вăхăтсене
Салхуллăн асилсе ларатăр?

Тен, ĕлĕкхи çапăçăва,
Ун хыççăнхи калаçăва
Санрав* салтак пулса тăнлатăр?..

---

* Санрав — хăлхасăр.

Асамат кĕперĕ айĕнчен тухсан,
çын телейлĕ пулать теççĕ.

Халăх сăмахлăхĕнчен

АСАМАТ КĔПЕРĔ

Çичçĕр çитмĕл çичĕ тĕслĕ
Кĕвенте-асамата
Ӳкерсе памалăх тĕс те
Эп тупаймăп, тупата.

Тĕрлĕ тĕс, ав, уйрăмшарăн
Пит хитре те, пурпĕрех
Çума-çумăн, юнашаррăн
Вăл тата илемлĕрех.

Асамат кĕперĕ мар-и
Ăшă çумăр пĕтсенех
Ыталарĕ, çупăрларĕ
Пăлаен ялĕсене.

Пĕр енче Çĕн Çармăс, авă,
Шăнкăртам — тепĕр енче.
Варринче, йĕс шăнкăравăн,
Арапуç куç умĕнче.

Чăвашпа пĕрле ирçе те,
Атте тусĕ те — тутар,
Пĕр шайра сире виçетĕп,
Пĕр çулпах апла утар.

Катаччи чупса çухатнă
Çӳрен утăн таканне

Ахальтен-и çапса хунă
Укăлча хапхи çине?

Астăватăп: выçлă-тутлă
Çав мишер ачисене,
Пирĕн ялăн икĕ хутлă
Çĕн шкулне çӳренине.

Вăрçă хыççăн та, кайран та
Тем те курнă пуль тӳссе.
Пурнăç çăмăл пулмасан та,
Çамрăклăх пулнах, туссем.

Ирçесен уявĕ «Хурăн»,
Чăвашсенĕн — акатуй.
Тутарсенĕн урăм-сурăм
Виçĕ кунлăх сабантуй.

Кĕрешеттĕмĕр. Пуçхĕрлĕ
Ывăтсассăн «тутарла»,
Чăвашсем вара пит вирлĕ
Кăшкăратчĕç: «хамăрла!»

Ăмăртса выляна, кулнă,
Хавхаланнă çамрăк чун.
Çапăçса кайни те пулнă,—
Килĕштернĕ тепĕр кун.

Эрнере пĕрре кĕрлетчĕ
Арапуçĕнче пасар.

Тутарпа чăваш пĕрлеччĕ,
Ирçе тус та юнашар.

Кашнинех куçран пит ăшшăн
Пăхтăр тенĕ пуль телей.
Пурнăçланнă ĕмĕт-ăсшăн
Хатĕрлетĕп сĕтеле.

Хирĕçлемĕр-и лартсассăн
Сарă йĕс сăмавара?
Шăкăл-шăкăл калаçсассăн
Кăмăл тулмĕ-и вара?

Пуçăмра тутар парниЙĕ —
Турилкке пек тюбетей.
Пӳлĕме ирçе тĕрриЙĕ
Илемлетрĕ питĕ те.

Мĕншĕн-ха ирçе юрриЙĕ
Вут чĕлхем çине килет?
Мĕншĕн-ха тутар юрриЙĕ
Чунăма пырса тивет?

Кукамай енчен лекетĕп
Эп тăван ирçесене.
Сăн-сăпатăмпа килетĕп
Эп тутар çыннисене.

Асилсе кăштах ларар-и
Иртсе кайнă кунсене.

Е шерпет ёҫме каяр-и
Арапуҫӑн пасарне?

Ҫӑм краски тутар сутатчӗ,
Ейӗк ҫӑпати — ирҫе.
Майӗпен чӑваш тухатчӗ,
Сухалне шӑлса илсе.

Ҫӑнӑх йӳнелмен-и,— тетчӗ,—
Тунсӑха, яшка юрма.
Хӗрӗсем валли илетчӗ
Икӗ ярӑм каптӑрма.

Ирҫесем чӑваш сӑхманӗ
Ҫӗлесе ҫӳретчӗҫ тек.
Хӑйсене савӑнтарман-и
Сара тӗрӗллӗ итэк?..

Пурнӑҫа саплаштаратчӗҫ
Аннеҫемӗр ҫаплалла.
Чӑвашла татса калатчӗҫ:
«Пур — пӗрле, ҫук — ҫурмалла».

Пурнӑҫ халь — хитре ӳкерчӗк,
Пурте пур мӗскер кирли.
Шурӑ ҫӑнӑхран икерчӗ,
Пыл шерпечӗ, ҫӗр ҫырли.

Ҫам каланӑ, иртнӗ кунӑн
Ҫути ҫук тесе пӗртте?

Аттесем кĕпер пек хунă
Туслăх çухалман пирте.

Пурăнмашкăн уйрăмшарăн
Пултарайнă пуль, пĕрех
Тус-тăванлăн, юнашаррăн
Пурăнма илемлĕрех.

Асамат кĕперĕ витĕр
Тухнă-ши эпир, туссем? —
Чăн-чăнах телейлĕ питĕ
Паян кун пăлаенсем.

ХĔРЛĔ АСТРА

Тăм ÿкрĕ, çумăр асрĕ,
Лÿшкерĕ пĕр кана.
Ан парăн, хĕрлĕ астра,
Йĕпе-сапа куна.

Эс, çуллахи хĕвелĕн
Пĕр ванчăкĕ пулса,
Ыр туйăмсем парнелĕн,
Анне пек йăл кулса.

ХĔВЕЛЛĔ ÇИЛ

Кăшт салху та,
Çапах савăк кĕр кунĕсен
Чунăма илĕртен
Вырăнсем пит нумай.
Лапама выртса юлнă
Йăмра çулçисем
Ылтăн çĕрĕ пулса
Çаврăнаççĕ пĕрмай.

Улăхран пуçласа
Хир çырми тăршшĕпех
Ачапча каç енне
Пĕр çĕре хур пухать.
Ту çинчен выляса
Анакан тăр шыв пек,
Кĕр калчи
Вĕтĕ хумлăн та хăвăрт юхать.

Ушкăн-ушкăн саркайăк
Вĕçсе иртнĕнех,
Çамрăк хурăнлăхран
Сарă çулçă вĕçет.
Кукамайĕ вара
Вĕçеймест те — мĕнех,
Халлĕхе, ĕрехмет,
Тап-таса-ха инçет.

ЧЕРКЕС ÇĔРĔНЧЕ

Ман сана, юлташ, хам ăссăн
Ăс çӳпçи теес килет:
Шухăшусемпе — философ,
Юррупа чăн-чăн поэт.

Ахаль мар çунаççĕ ăсшăн
Куçусем çап-çут черккен.
Тĕнчене йăлтах курасшăн
Çуралайнă-мĕн черкес.

Тĕлĕнсе кайса пăхмалăх
Пур Çĕршывăмăр паян.
Савăнса пăхса утмалăх
Черкес çĕрĕ те пуян.

Асласçу пек шурă çӳçлĕ
Çав мăнаçлă тусенчен
Ма пĕри çеç шĕвĕр вĕçлĕ?
Тен, Парнас вăл сирĕн, тен...

Ай, чĕлхӳ япшар та тăчă:
Тусене мухтанăçем
Вĕсенчен пулса та тăчĕç
Ылтăн-кĕмĕл куписем!

Чăн та, пит хитре ӳкерчĕк,—
Аултан тухса, çил пек
Карагезĕпе вĕçтерчĕ
Кăвак ту умне Казбек.

Теберда енчен çу каçĕ
Айлăма шуса ансан,
Пикесем вăййа тухаççĕ,
Акăшсем пек ярăнса.

Ашшĕсен ятне ямаççĕ
Ққайкăр куçлă йĕкĕтсем —
Еплерех вĕсем ташлаççĕ,
Чĕрне вĕççĕн çĕкленсе!

Аван мар тесе эп тăмăп —
Тăпăр-тăпăр ташшăма
Чăвашла хуçса кăтартăп
Хамăн тус-юлташăма.

Йăмăку, Ққави, шап-шурă
Аркă сыпнă кĕпепе
Шыв юххи пек тикĕс шурĕ
Савăк кĕвĕ майĕпе.

Шкул вĕреннĕ чух тухатнăн,
Вут хыптарнăн, чунăмра
Эп вилсе кайса юратнă
Бэла мар-и ман умра?

Маларах тĕл пулаймарăм,
Хитре йăмăкăм, сана.
Çăмăл тунсăхăм, мăнтарăн,
Темшĕн халь хĕсет чуна...

Пурпӗрех черкес пикишӗн
Савӑнатӑп, тупата.
Ӗлӗкхи хӗрсен шӑпишӗн
Хурланса илеп тата.

Тарават, якши ту ҫӗрӗ!
Пурпӗр чун туртать киле...
Шур саппунлӑ чӑваш хӗрӗ
Тӑтӑшах аса килет.

ТӐМХА

Хитре ҫанталӑка кура
Хитре танлаштару шыратӑп.
Тупайӑп-ши? Хура курак
Хуран курать хӑйне шывра та.

Йӑлтах йӗркеллӗ пек, анчах
Ҫул айккинче пӗр хускалмасӑр
Тӑрать сӗм-суккӑр хӗрача —
Ҫут тӗнчене асӑрхамасӑр.

Ах, аслӑ, аслӑ ҫутҫанталӑк,
Сан пӗчӗк, пӗчӗк йӑнӑшу
Чуна тивсе тӑмха ҫапмалӑх
Ҫуратрӗ чиксӗр йынӑшу.

ИРХИНЕ

...Çав кӳршĕ хĕрачи тĕкме çумĕпеле
Шур теттесем манса хăварнă темĕн —
Çын куçĕшĕн тунсăхлама пĕлен
Шур чечексем лараççĕ тĕмĕн-тĕмĕн.

Ирсем, ирсем! Саркайăк тĕкĕпе
Шывпа пуçса сире ӳкернĕ пулĕ:
Епле хитре, черченкĕ! Тĕкĕр пек
Ума тухать ик юплĕ Шетмĕ çулĕ.

Чĕкеçĕн йăвинчен тирпейлĕрех
Йăмралăх айĕнчи ман савнă ялăм
Хăна кĕтейнĕ пек кĕтет ире.
Тавсси килекене! Тавсси, вăй-халăм.

Пуç тăрринче чĕвĕлтетсе ларан
Сап-сар «салтак тӳми» пек сарă кайăк,
Чăвашăн шăпчăкĕ эс пулнăран
Юрру умне пуçа пырса эп тайăп.

Саламлă çыру евĕр, кун килет.
Унпа мĕнпур пуласлăх, шанчăк, ĕмĕт.
Илемлĕхе савса юрла, поэт,
Ир пултăр та кун килтĕр ĕмĕр-ĕмĕр.

ҪАҪХИНЕ

Хур шуйхашни те илтӗнмест текех.
Ҫӗтӳ анса тусан лӑпланнӑ ӗнтӗ.
Хевтесӗр ҫил — хускатаймасть тӗке.
Тӳнтерлӗ ларчӗ суккӑр вӗлтӗрен те.

Теме сиссе, кӗлет кӗтессинче
Ҫаҫса кайсах юрлать пӗр шухӑ
шӑрчӑк.
Пуплет ыран мӗн тумалли ҫинчен
Правлени умӗнче пӗр ушкӑн карчӑк.

Мӗн юлнӑ урамра? Мӗскер асра?
Теме кӗтсе, теме тимлетӗп питӗ:
Ҫук, илтӗнмест паян ҫӳлти касра
Саккӑрлатса хатарлӑн пир ҫапни те.

Шыва пӑрҫа ӳкернӗн сас парса,
Ҫут аяксем пытанмалла выляҫҫӗ.
Хумсем вара, ыталанса пырса,
Хӑва ҫулҫийӗсен питне ҫӑваҫҫӗ.

Асамлӑ Арапуҫ улӑхӗнче
Мӗн чӗпписем шимп-шимп туса
ҫӳреҫҫӗ?
Е чечексем, илемлӗх йӑвинчен
Тухса ӳкнӗскерсем, ҫапла пупле ҫҫӗ?..

ВУНТĂВАТТĂ ÇАПСАН

Çуркуннепе çапсассăн вунтăваттă,
Тантăшсемпе, тетесемпе пĕрле
Ќашни çулах çапла эпĕ васкаттăм
Пăр кайнине курма Пăла хĕрне.

Епле кĕрлетчĕ пăр, епле
шатăртататчĕ,
Вут чулĕ пек, кăвак хĕмсем сапса!
Ăçтан кăна тухатчĕ ун хăвачĕ–
Çуратчĕ çырана пырса çапса.

Ќĕрешĕве тухас пек кăмăлсемччĕ
Салтак çулне çитейнĕ тетесен.
Пăрсем çине хураттăмăр пуш енчĕк,
Чир-чĕр тасалтăр пирĕнтен тесе.

Пăла кăçал та шăнкăрти юхма-тăр
Хăйне хырса тасатрĕ туйăнран?..
Шавлатăр пурнăç тепĕр чух,
шавлатăр,
Пăр ирĕлтĕр, пăр кайтăр чунăмран.

ЌĔРХИ ЧЕЧЕК

Пурах çав техĕм, илĕртӳлĕх
Сăпайлă кĕр чечекĕнче:
Епле вăл лăпкăн та хĕрӳллĕн
Çунать сив кантăк умĕнче.

ПУТЕНЕ

Хӗвел те тухман-ха Хырай хыҫӗнчен,
Саркайӑк анчах сас парать хушӑран.
Ыраш пуссипе сивӗ сывлӑм ҫинчен
Пыратпӑр эпир васкаса ҫаруран.

Ҫашнийӗн пуҫне виҫӗ утӑм виҫсе,
Анне чик сукмакӗ тухать таптаса.
Вара, сарӑ тӑм кӑкшӑмран шыв ӗҫсе,
Ҫаҫалӑк пуҫлать, пучаха чуптуса.

Эпир, шкул ҫулне те ҫитмен ачасем,
Ӗҫе хӑнӑхса ӳснӗ мӗн пӗчӗкрен:
Ҫашни ывӑҫпа малалла куҫнӑҫем
Вырма тӑрӑшатпӑр тасан та тӗпрен.

Выртаҫҫӗ куҫа илӗртсе вӗҫсӗрех
Хӗвел питӗнче сар ыраш кӗлтисем.
Ӳксе пуҫҫапмалӑх пурах ҫав Ҫӗре —
Ҫӑҫал пушӑ пулмӗҫ ампар-кӗлетсем.

Ҫаҫпа та ирпе тӗрлӗрен кӑмӑлпа
Ыраш пуссипе эп мӗн чухлӗ утман!
Пиҫен хупласа илнӗ кив хӑмӑлпа
Мӗн чухлӗ тата урана амантман?

Хӗвел тахҫанах аннӑ Шетмӗ енне.
Ҫаҫ сулхӑнӗнче кӑшт ӗҫлер-ха тесе,
Хӑй ывӑннине палӑртмасӑр анне
Пире васкатать илӗртсе, хистесе:

«Паян тумасан паянхи кун ёçне,
Усал тĕлĕксем эсĕ курăн ирччен.
Тухасчĕ паян çак каçалăк вĕçне
Çурла тӳртĕшсем курăнми пуличчен.

Пĕлттик путене сар телей, тет, иккен,
Ик ывăçупа, ыльăм, тыт эс ăна».
Вара вылятап аллăма килекен
Ятран илсе панă çап-çут çурлана.

Қаçалăк вĕçленчĕ. Ăçта путене?
Ăçта вăл, ăçта мана пӳрнĕ телей?
Ялан ĕç кăна-и килет ман тĕле,
Е тĕрĕс те мар халăх тĕрĕс тени?

Е эпĕ вĕçертрĕм ăна, е вăл çук?..
Анне, шахвăртса: «Тепринче тытăн »,—тет.
Çапах та каçпа килелле кайнă чух
Қаçалăк пĕтнишĕн ман чун хĕпĕртет.

Эй, пурнăç анийĕ, эпир халиччен
Мĕн чухлĕ вырман сан сап-сар тырруна!
Телейĕ вара пĕр каçалăкĕнчен
Қуçать теприне, йыхăрать ырана.

Çапла пулмалла, тен, çак пурнăç йĕрки?
— Çапла,— евитлет ăна сăвă йĕрки.

МАЙ УЙĂХĔ

Çут тĕнче саккунĕ хăйне май:
Ķăлтăрмач пек кусрĕ кайрĕ май.

Сăрт çинчен анать вăл улăха,
Улăхран сăрта вăл улăхать.

Савăнса пăхса иртмессерен
Шур пĕркенчĕк тăхăнчĕ сирень.

Май иртет те, шухăлăх иртет,
Ăшă çил сирень çеçки иртет.

Тумламшарăн тăкăннă çеçке
Çуркуннен çап-çут куççулĕ-çке!

Çут тĕнче саккунĕ хăйне май:
Ķăлтăрмач пек кусрĕ иртрĕ май.

ВĂЙĂ УÇЛАН-КИНЧЕ

Кунта эп халĕ тин — хăна кăна...
Мĕскер курма çавра уçланкăна
Кĕпĕрленсе тухаççĕ чечексем —
Пĕлĕтпеле вăрман хĕрачисем?

Астăвăмăр, ах тур, ытла кĕске,—
Ара, паян хĕвеллĕ çимĕк-çке!..
Вăй картине яш-кĕрĕм тухмалла,
Çут çăлтăр юррине юрламалла.

Куçран пăхать, пăхать кăвак çеçке,
Мана мĕскер каласшăн вăл, мĕскер?
Çур ахрăм пĕр каять те пĕр килет,
Ăна пĕччен итлетĕп эп — поэт.

Чун юхăмĕ пулса хускалнă çил
Уçса пăхать çăка çулçисене:
«Мĕн каласа ытарлăн çырнă-ши
Чăваш шăпи пирки вĕсем çине?..»

ÇЕРЕМ ÇИНЧЕ

Ал тупанĕ пек çеремлĕх
Ял айкки-укăлчара.
Çаруран та çӳремелĕх
Симĕсленчĕ те, вара

Ачасем çӳхе йĕм вĕççĕн,
Кӳттерсе урисене,
Çĕрлене юлса çӳреççĕ,
Çавăтса ĕнисене.

Вут хурсассăн, васкамасăр
Йăлăма тарать тĕтре.
Вĕлтĕрен çинче хăюсăр
Вут çути чĕтрет, чĕтрет...

Тин кăна çуралнă сывлăм
Шурут курăкĕ çинчен
Сар ача пек пăхрĕ сыввăн
Çутă уйăх куçĕнчен.

ÇУМĂР ХЫÇÇĂН

Ут кĕтӳ-ши тĕпĕртетрĕ
Арапуç кĕперĕпе —
Тĕпĕр-тĕпĕр çуса иртрĕ
Çумăр çуртăн тăррипе.

Çуса иртрĕ те çухалчĕ
Аякри çулсем çинче.
Сар сакка çуса хăварчĕ
Чечекри сад пахчинче.

Урамра чупаç уç саслă
Кӳршĕ ачисем, куран.
Хам та чупăттăм хаваслăн
Ачапча пек çаруран.

Сар хĕвелĕн те пур мар-и
Ача ăсĕ кăшт кăна:
Авă, вăл та чăтаймарĕ,—
Выртрĕ лĕп лупашкана.

УЙĂП ЧУНĔ

Эпĕ çамрăк чухне
Пурччĕ çут çăлкуçсем
Улăхра, сăвăра.
Мĕншĕн халĕ вĕсем
Шăтса юхнă куçсем
Пулса юлчĕç вара?

Тĕкме çумĕн ӳксе,
Тĕршĕнсе ӳсекен
Хĕрлĕ-хĕрлĕ чечек
Имлĕ-çамлă çисе
Асаппа вилекен
Уйăпсен чунĕ пек.

Ĕмĕрхи çут хĕвел,
Атăл урлă каçса,
Хупса анчĕ куна.
Урлă-пирлĕ вĕçсе,
Чарлатаç чĕкеçсем
Чиркӳ çийĕн кăна.

Çухалаççĕ майпен
Хĕвеланăç енчен
Ӳкекен мĕлкесем.
Çухатаç техĕмне
Қалас тенĕ чухне
Қалайман сăмахсем.

Çĕнтерӳçĕ çынсем,
Мĕншĕн мантăр эсир

Çылăх текеннине?
Ма кěртмен халиччен
ÇЫНЛĂХА, ЧУНЛĂХА
Хěрлě кěнекене?!

ПĚРРЕМĚШ ЮР ҪАҪĚ

Лăпкăн юр çурě, чӳхенчě
Çутă тěнчемěр хуллен.
Аслă тасалăх çěкленчě
Çěнě, хаваслă хěлле.

Пěтěм суялăхăм çунчě,
Тěрěс марри — çук пачах.
Эпě унччен — çук чунччě,
Халь — тин çуралнă ача.

Янкăр кăвак тěс витěр
Тăсăлнă çутă тěссем.
Шурă юр мар чӳхенет-тěр —
Çěн ěмěтсен мěлкисем.

АХĂРСАМАНА

Левитан ӳкерчĕкне
Тăлпаланă пек,
Пирĕн ял хурăнлăхне
Çил туларĕ тек.

Çутă кантăка юри
Çĕмĕрнĕн çапса,
Сарă кайăкăн юрри
Ӳкрĕ вакланса.

Çитрĕ тейĕн ахăрса
Ахăрсамана:
Тутарла ура хурса
Ӳкерет мана.

Хаш сывланăн, виререн
Çил лăпланчĕ те,
Çумăр çурĕ витререн
Тăкнă пек-и, тен...

Çумăр чаранчĕ çума.
Лăпкă халь, артак.
Ĕнтĕ кӳтнĕ чунăма
Çăмăлрах пăртак.

ШАЛАНКĂ

Улах пек улăх хĕррине
Чупса эп антăм.
Шаланкă мĕншĕн йĕнине
Тинех ăнлантăм.

Кунтахчĕ. Халĕ, халь ăçта
Хăвалăх хыçĕн
Шăхличĕ сассипе ăста
Юрлан çăлкуçĕ?

Шар типĕ пулчĕ-ши ку çул
Е питĕ шывлă —
Вĕлтрен çинче: те çут куççуль,
Те çутă сывлăм...

ТУПМАЛЛИ

Ķăсăя (*поэма*) — 3
Çăлтăр куçлă чечексем — 19
Çĕнĕ кун илемĕ — 20
Çурхи тĕнче — 21
Хĕвел ансан — 22
Пĕчĕк ӳкерчĕк —
Ирхине — 23
Ķĕр пасарĕ —
Ķĕрхи илем — 24
Сăртсем — 25
Асамат кĕперĕ — 26
Хĕрлĕ астра — 30
Хĕвеллĕ çил — 31
Черкес çĕрĕнче — 32
Тăмха — 34
Ирхине — 35
Ķаçхине — 36
Вунтăваттă çапсан — 37
Ķĕрхи чечек —
Путене — 38
Май уйăхĕ — 40
Вăйă уçланкинче — 41
Çерем çинче — 42
Çумăр хыççăн — 43
Уйăп чунĕ — 44
Пĕрремĕш юр каçĕ — 45
Ахăрсамана — 46
Шаланкă — 47

45 п.

Для среднего школьного возраста

НИКОЛАЙ АВЕРКИЕВИЧ ИСМУКОВ

КĂСĂЯ

СИНИЦА

Поэма
Стихи

На чувашском языке

Редактор *А. А. Тимофеев*
Художник *М. А. Андреева*
Художественный редактор *Г. С. Самсонова*
Технический редактор *В. П. Окина*
Корректор *Н. П. Печникова*

ИБ 2529

Сдано в набор 08.01.91. Подписано к печати 12.08.91. Формат 70×90¹/₁₆. Бумага офсетная № 1. Гарнитура литературная. Печать офсетная. Усл.печ.л. 3,51. Усл.кр.-отт 14,62. Учетно-изд.л. 1,92. Тираж 10000 экз. Заказ № 51. Изд. № 64. Цена 45 коп.

Чувашское книжное издательство, 428000, Чебоксары, пр. Ленина, 4. Типография № 1 Государственного комитета Чувашской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, 428019, Чебоксары, пр. Ивана Яковлева, 15.